
**РОЗДІЛ 5. РОЗВИТОК ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ:
ІСТОРИЧНИЙ, ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА
ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ**

УДК 338.48

Буторіна В.Б.,

*к.е.н., старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанно справи
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

**ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В
УКРАЇНІ**

У статті запропоновано і проаналізовано вплив п'яти чинників розвитку національного туризму в Україні, визначено рекомендації щодо його активізації.

***Ключові слова:** національний туризм, внутрішній туризм, виїзний туризм, індекс цін, кінцеві споживчі витрати.*

Актуальність теми дослідження. Після втягнення України у військовий конфлікт туристичний міжгалузевий комплекс одразу відчув скорочення попиту як з боку іноземних туристів, які почали розцінювати територію нашої країни як потенційно небезпечну для свого життя і здоров'я, так і з боку вітчизняних туристів, які в силу скорочення свого рівня життя не спроможні витратити достатню частину свого доходу на туристичні подорожі і на відпочинок. Водночас, самі підприємства туристичного сектору значно скоротили свою інвестиційну активність, багато з них припинили діяльність. Тривожний стан галузі спонукає вчених і практиків шукати шляхи стимулювання попиту на послуги туристичних суб'єктів господарювання. За умов скорочення можливостей щодо гарантування безпеки іноземним туристам на території України ключовим чинником реанімації ринку туристичних послуг залишається активізація національного туризму. Тому актуальним є пошук чинників підвищення активності туристів-громадян України.

Аналіз досліджень з даної теми. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні досліджують І.З. Криховецький, Т.І. Ткаченко, О.М. Костіна, В.І. Рачко. Праці О.В. Бабиревої, Л. Дяченко, М. Мальської, В. Кифяка присвячено аналізу діяльності суб'єктів туристичної діяльності. Ринок туристичних послуг перебуває в центрі досліджень О.О. Любіцевої, І.М. Школи.

Постановка проблеми. Кризовий стан туристичного міжгалузевого комплексу та скорочення в'їзного туризму у зв'язку з військовим

конфліктом, у який втягнуто Україну, підвищують увагу до виїзного і внутрішнього туризму. Трансформація вітчизняного ринку туристичних послуг потребує пошуку дієвих чинників активізації національного туризму.

Виклад основного матеріалу.

До початку військового конфлікту туристичне господарство України поступово розвивалося. У нас існували усі передумови для розвитку туризму – історичні, географічні, природні, економічні, соціально-демографічні. На сьогоднішній день несприятливими чинниками розвитку сфери стали економічні та соціальні чинники.

Серед несприятливих економічних чинників варто зазначити скорочення інвестиційної активності підприємств туристичного сектора. У офіційній статистиці капітальні інвестиції за видами економічної діяльності не розглядаються окремо для підприємств туристичної галузі, тут представлено лише сферу послуг з тимчасового розміщення й організації харчування та підприємств мистецтва, спорту, розваг і відпочинку [5]. Розглянемо зростання капітальних інвестицій цих двох груп суб'єктів господарювання до попереднього року за період 2011–2015 рр. (табл. 1)

Таблиця 1

Індекси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за 2011–2015 рр., % до попереднього року

	Тимчасове розміщення й організація харчування	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок
2011	121,2	121,4
2012	109,0	96,5
2013	85,8	141,3
2014	103,1	94,8
2015	67,4	144,2

Джерело: розраховано автором за матеріалами [1; 2; 3; 4].

Наприкінці досліджуваного періоду скоротилась інтенсивність інвестування у підприємства сфери послуг тимчасового розміщення й організації харчування, при цьому друга група підприємств активізувала інвестиційну діяльність. Причиною стало підвищення уваги до перспективнішого за поточних умов внутрішнього споживача туристичних та культурних послуг, який у меншій мірі порівняно з іноземним туристом користується послугами закладів розміщення та харчування.

Розглянемо споживчі витрати українських туристів на туристичному ринку України. В офіційній статистиці витрати домогосподарств подано за цілями, серед яких розглянемо відпочинок і культуру та ресторани і готелі (табл. 2)

Таблиця 2

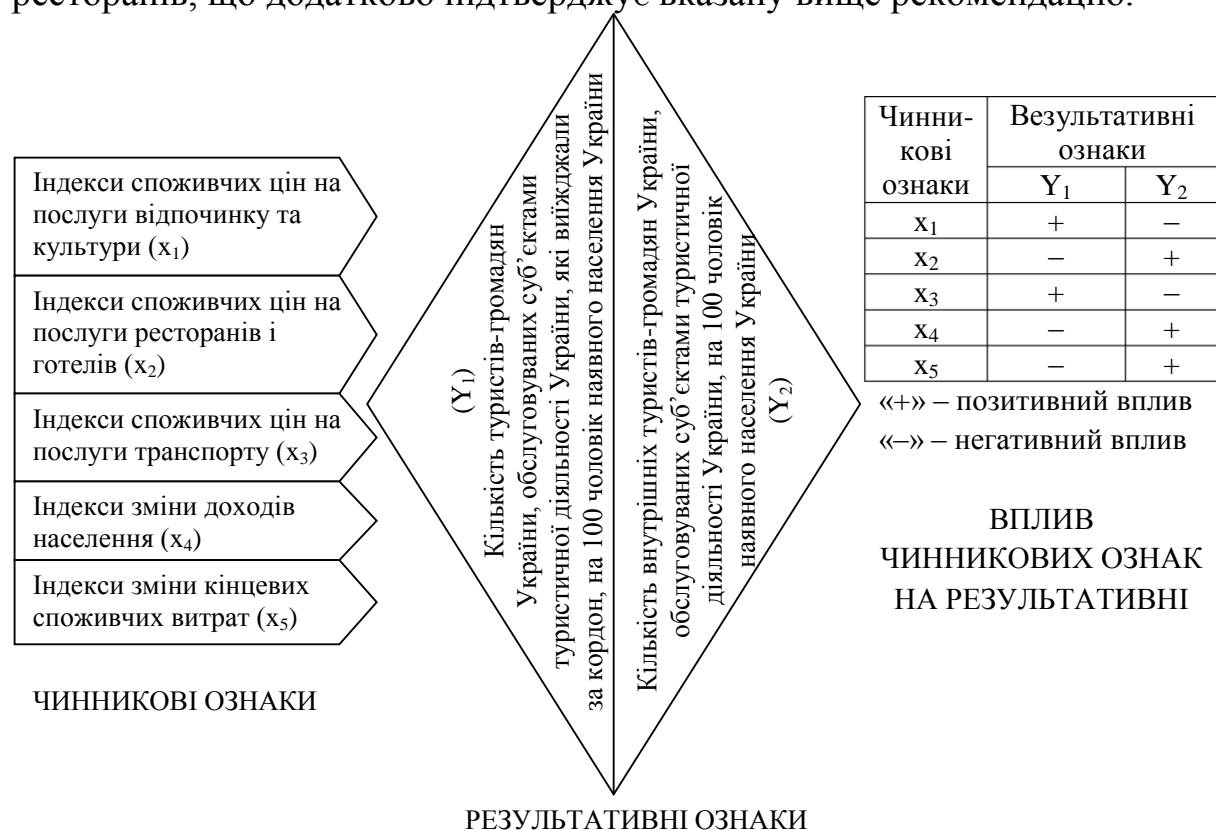
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств за цілями

Роки	Відпочинок і культура		Ресторани та готелі	
	% до попереднього року	% до підсумку	% до попереднього року	% до підсумку
2012	116,4	4,1	108,5	2,4
2013	109,5	4,1	114,9	2,5
2014	112,1	4,3	107,4	2,5
2015	101,1	3,7	120,6	2,6

Джерело: розраховано автором за матеріалами [5].

Протягом досліджуваного періоду відбувалося зростання кінцевих споживчих витрат домогосподарств України на обидві цілі. При цьому інтенсивніше підвищувались витрати на послуги ресторанів та готелів. Це свідчить про те, що суб'єктам господарювання сфери розміщення і харчування потрібно розвиватися у напрямку задоволення потреб вітчизняного споживача, який, не зважаючи на непросте матеріальне становище, усе частіше звертається до їх послуг.

Показник питомої ваги витрат населення на відпочинок та культуру за останній 2015 р. скоротився, що спричинено підвищенням цін на базові товари і послуги. Але за 2012–2015 рр. спостерігається стійка позитивна динаміка стосовно питомої ваги витрат на послуги готелів та ресторанів, що додатково підтверджує вказану вище рекомендацію.

Рис. 1. Вплив чинникових ознак на складові національного туризму

Джерело: розроблено автором.

Витрати населення на туристичному ринку України спрямовані на туристичні подорожі у межах країни, а також на придбання турів за межі країни з використанням послуг вітчизняних тур агентів і туроператорів. Ці два напрямки витрат забезпечують національний туризм. *Національний туризм* охоплює внутрішній та виїзний туризм і співвідноситься з категорією національного виробництва (валового національного продукту).

Змоделюємо вплив п'яти чинникових ознак на дві складові національного туризму (рис. 1):

➤ кількість туристів-громадян України, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України, які виїжджали за кордон, на 100 чоловік наявного населення;

➤ кількість внутрішніх туристів-громадян України, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України, на 100 чоловік наявного населення.

Підбір чинникових ознак відбувався з використанням даних Державної служби статистики України та подальшим їх перетворенням на індексні показники. Для обробки економічної інформації, виявлення зв'язків та залежностей застосовано пакети прикладних програм Microsoft Office Excel, зокрема, метод кореляційно-регресійного аналізу.

На формування ринкового попиту на послуги підприємств туристичної індустрії у першу чергу впливають індекси цін: на послуги відпочинку та культури, на послуги транспорту, на послуги ресторанів і готелів (табл. 3).

Таблиця 3

Показники динаміки національного туризму в Україні у 2002–2015 рр.

Роки	Індекси споживчих цін на послуги (% до попереднього року)			Доходи населення України (% до попереднього року) (x ₄)	Кінцеві споживчі витрати (% до попереднього року) (x ₅)	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, у розрахунку на 100 чоловік наявного населення України	
	Відпочинок і культура (x ₁)	Ресторани та готелі (x ₂)	Транспорт (x ₃)			туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон (Y ₁)	внутрішні туристи (Y ₂)
2002	102,2	109,2	101,7	199,3	108,9	62,5	318,8
2003	102,1	108,4	103,7	106,5	118,4	71,7	400,4
2004	102,8	109,2	110,9	121,9	121,8	92,8	212,6
2005	103,9	117,5	120,0	136,8	137,6	119,9	197,2
2006	103,1	116,4	114,3	129,9	125,8	185,0	221,4

Продовження таблиці 3

2007	104,4	112,7	109,5	131,0	131,5	72,0	462,1
2008	108,4	128,4	124,5	134,1	135,9	276,5	299,1
2009	119,7	116,3	120,7	101,8	101,8	198,0	237,1
2010	104,0	107,4	109,6	119,2	118,3	281,9	141,3
2011	103,7	107,8	117,6	119,2	121,7	273,1	156,3
2012	101,5	104,6	108,2	112,1	115,7	428,8	169,6
2013	99,7	101,9	102,0	101,9	108,5	553,1	154,2
2014	110,7	106,7	124,5	103,8	102,3	485,7	75,2
2015	142,7	124,3	136,8	113,1	–	–	–

Джерело: розраховано автором за матеріалами [1; 2; 3; 4; 5].

У 2014 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

У 2015 р. без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

За досліджуваний період щороку дорожчали послуги відпочинку і культури, ресторанів і готелів та транспорту, виключенням стали лише споживчі ціни на послуги відпочинку та культури у 2013 р. Причиною такого відхилення стало підвищення ринкового попиту на даний вид послуг.

Цілком природним є прямий зв'язок між зростанням індекса цін на послуги відпочинку, культури і транспорту та динамікою виїзду вітчизняних туристів за кордон, оскільки таким чином турист шукає доступніший товар-субститут. Водночас подорожчання зазначених послуг негативно впливає на динаміку чисельності внутрішніх туристів-громадян України, обслуговуваних суб'єктами туристичної діяльності України, оскільки підвищує загальну вартість подорожі в межах нашої країни. Подорожчання послуг ресторанів та готелів спонукає українців до активнішого відпочинку – туристичних подорожей країною.

Періодичне підвищення доходів громадян України супроводжувалось протягом 2002–2014 рр. посиленням інтересу споживачів до внутрішнього туризму і послабленням виїзного туризму. Дана тенденція є позитивною, оскільки стає запорукою примноження ВВП України та розгортання дії мультиплікативного ефекту, який має місце у туристичній індустрії національної економіки.

Криза, яка наступила в країні, відкрила величезні перспективи перед українським туристичним бізнесом. Але далеко не всі сприймають всерйоз нові можливості. Поки лише Львів дійсно ефективно впроваджує цілісну туристичну стратегію. У 2015 р. українці на довгі вікенди стали проявляти більшу активність. За даними туроператора Kraina UA, травневі свята у 2015 р. побили всі рекорди і показали кращі результати за вісім років роботи. Популярністю користуються одно- або дводенні

екскурсійні тури в Кам'янець-Подільський, Хотин, Чернівці, Луцьк, Переяслав-Хмельницький, Буцький каньйон тощо.

Державна служба статистики України визначає наступні *прогнози* щодо зміни цін і попиту на послуги у першому кварталі 2016 р.: ціни у сфері тимчасового розміщення і організації харчування зростуть на 43% (величина попиту скоротиться на 32%), у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку – на 31% (величина попиту скоротиться на 15%), на транспортні послуги – на 14% (величина попиту скоротиться на 34%) [5].

Подальший розвиток національного туризму і подолання несприятливих прогнозів можливі за умов врахування наступних *рекомендацій*:

1) оптимізація індексів споживчих цін на послуги відпочинку, культури, транспорту, розміщення та харчування;

2) підвищення реальних доходів населення;

3) стимулювання кінцевих споживчих витрат домогосподарств України;

4) вирішення проблем використання наявної туристичної інфраструктури шляхом –

– модернізації застарілої матеріально-технічної бази (більшість готелів, мотелів, кемпінгів, санаторіїв, баз відпочинку та туристичних баз будувались за проектами, що сьогодні не відповідають міжнародним стандартам);

– підвищення фінансування державних закладів культури;

– підвищення кількості підприємств та персоналу в туризмі, якості обслуговування;

– відповідність транспортних шляхів України міжнародним вимогам;

– здійснення перевезень швидко, безпечно, надійно, комфортно;

– розвиток системи зв'язку і комунікацій, функціонування служб сервісу, розвитку громадського харчування, побутового, культурно-розважального обслуговування.

Висновки. Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку національного туризму. Маючи вигідне геополітичне розміщення, Україна володіє великим туристично-рекреаційним потенціалом, сприятливим кліматом, багатою флорою і фауною, культурно-історичними пам'ятками світового рівня та туристичною індустрією, яка швидко розвивається. Маючи такий ресурсний потенціал, туризм України повинен сприяти зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, зростанню добробуту, піднесенню духовного потенціалу суспільства. Активізація, зокрема, внутрішнього туризму дозволить розширити, удосконалити і зберегти наявну туристичну інфраструктуру у період перебування країни у військовому конфлікті і економічній кризі. Основними чинниками розвитку національного туризму є доступність цін на послуги підприємств туристичної індустрії для вітчизняного туриста, підвищення його

реальних доходів, стимулювання кінцевих споживчих витрат домогосподарств та збереження і модернізація інфраструктури туризму.

Список використаних джерел

1. Туристична діяльність в Україні у 2011 році : Стат. бюлетень. / Відп. за випуск І.В. Калачова, Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 76 с.
2. Туристична діяльність в Україні у 2012 році : Стат. бюлетень. / Відп. за випуск І.В. Калачова, Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 272 с.
3. Туристична діяльність в Україні у 2013 році : Стат. бюлетень. / Відп. за випуск І.В. Калачова, Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 272 с.
4. Туристична діяльність в Україні у 2014 році : Стат. бюлетень. / Відп. за випуск О.О. Карамзіна, Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 76 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Summary. The article suggests and the influence of five factors on the development of national tourism in Ukraine, defined recommendations for its revitalization.

Key words: national tourism, domestic tourism, outbound tourism, the price index, final consumption expenditure.

УДК 379.85:504.062

Ковтуник І.І.,

*к. геогр. н., старший викладач кафедри туризму
і готельно-ресторанної справи,*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

ГЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Проаналізовані поняття «рекреаційні ресурси» та «природно-географічним рекреаційні ресурси». Досліджено геологічні ресурси Хмельницької обл. Вивчені породи геологічних періодів, які залягають на території Хмельниччини.

Ключові слова: геологія, геологічні ресурси, природні рекреаційні ресурси, Товтровий Кряж, Смотрицький каньйон.

Постановка проблеми. Одним із найперспективніших регіонів, з точки зору розвитку рекреації та туризму в нашій країні є Хмельниччина.